

Elena Ghica — interpretă în prima piesă de teatru jucată în limba română (1816)

În istoria teatrului românesc lui Gh. Asachi îi revin merite de pionierat, așa cum și în alte domenii de activitate i se recunosc inițiative ale unor întreprinderi îndrăznețe pentru vremea lui.

Este un lucru îndeobște recunoscut că Gh. Asachi a fost acela care a organizat primul spectacol de teatru în limba română, la 1816. După cum singur ne-o spune, în autobiografia sa: „Asachi a organizat pe a sa cheltuială un teatru de societate în salonul hatmanului Costachi Ghica. El a angajat pe a sa cheltuială un pictor de decorații și un mașinist, casa lui se prefăcu în adevărată fabrică. Cortina principală s-a picturat după un model adus de la Roma. Ea înfățișoasă pe Apolon cu muzele, care tindea mîna Moldovei, spre a o rădica”¹. Pentru această reprezentație, care avea menirea să spargă mentalitatea epocii în ceea ce privea folosirea limbii române în manifestări de acest gen, el a tradus în românește o mică și nevinovată piesă — pastorală *Mirtil și Hloe*, a lui Jean Pierre Clovis de Florian. Deși fusese jucată în 1816, și apoi și în anii următori, piesa a fost tipărită de el abia la 1850, pentru „a plini o datorie a nu lăsa să se piardă suvenirul unei lucrări deși mici, totuși ca un început, interesante”, „piesă ce pe cel întîi teatru român româneste s-au reprezentat” — așa cum afirmă Asachi însuși în prefața broșurii².

În aceeași prefață, Asachi expune și motivul care l-a determinat să aleagă această piesă și să realizeze punerea ei în scenă: „În o epohă de străinomanie, la 1816, am fost înființat un teatru de societate în casele răposatului Constantin Ghica, boer generos și iubitor de cultură. Actorii erau fii și fiice acelor întâi familii, cari reprezentau piese franțeze. Acestora am încredințat întreprinderea, pe atunci sumoată, a face o brîșă în acea străinomanie, adresînd limba patriei către inimi patriotice”.

Spectacolul a avut loc în seara de sîmbătă, 27 decembrie 1816, stil vechi³. Ideea, generoasă și patriotică, a lui Asachi a prins teren și exemplul lui Costache Ghica a fost urmat de vornicul Vasile Roset, poate și de alți boieri, care, la 27 aprilie 1820, a organizat în casele sale reprezentarea aceleiași piese, tălmăcită de Gh. Asachi, în 1819, în acest scop⁴.

¹ Autobiografia a tipărit-o Asachi întîi pe broșura: *Notiție biografică*, Iași, 1863, și apoi încă de citeva ori (Vezi și ultima ediție a N. A. Ursu; *Gheorghe Asachi. Opere*. II, Edit. Minerva, București 1981, p. 816 și notele la text, p. 935—937).

² *Mirtil și Hloe*, pastorală prelucrată de G. Asachi, cea întîiu piesă dramatică reprezentată în limba română, Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1850, 32 p. N. A. Ursu apreciază că publicarea piesei abia în 1850 „se explică prin faptul că Asachi a vrut să omagieze cu ea pe domnitorul Grigore Ghica și pe doamna Elena Schubin, născută Ghica » cari a conlucrat la cea întîi reprezentație română » (vezi la subtitlul poeziei *Pentru ziua aniversală a deschiderii Teatrului Național în Iași la 1817*)” (N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 767; vezi și infra, nota 6). Poezia apărută în 1850, în cadrul precuvîntării broșurii, nu are însă acest subtitlu, ci abia la redactarea ei în 1854 i se adaugă dedicația respectivă.

³ Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, I, Iași, 1915, p. 99 (Vezi și ultima ediție a acestei lucrări, de I. C. Chițimia, care face și studiul introductiv. Edit. Minerva, București, 1975, p. 85—87).

⁴ Gh. Ungureanu, *Figuri de arhiviști români. Gheorghe Asachi 1788—1869*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1969, p. 235, unde găsim: 1817 — „*Mirtil și Hloe*”, pastor

După cum afirmă I. Massoff, Asachi, în 1850, a sărbătorit evenimentul primului spectacol teatral în limba română, încercând să-l reconstituie. Cu acest prilej a tipărit el traducerea piesei, la prefața căreia a adăugat un fel de prolog-omagiu adresat primilor interpreți, pe care l-a recitat în fața cortinei⁵. Prologul-omagiu avea următorul conținut :

„Către

Mirtil și Hloe moldo-români

Pentru ziua aniversală a deschiderii Teatrului Național, în 1816.

În un timp de ovelire, pe cînd limba cea română,

Din palaturi interită, se vorbea numai la stîină,

Nobili, Voi, de neam și cuget, sfărîmînd a sale fero,

Vorbit-ați întăi c-acia ce ni dau pine și miere.

Ș-ați vădit în astă piesă c-a lor inimi nu sânt mute

La respect, la cunoștință, la amor și la virtute.

Pirga ștenii naționale cu drept Vouă se cuvine;

Suvenir ea să vă fie a junețelor sânine.

Picătura, deși mică, ce pi-i stîncă picurează,

Face riului o cale care după ea urmează⁶.

Dar, cu acest prilej, Gh. Asachi nu spune cine au fost acei „nobili de neam și cuget” cărora li se cuvenea ca „părğa ștenei naționale” să le fie amintire a „junețelor sânine”. Republicînd poezia, la 1854, în o culegere de poezii, o dedică astfel : „Către prințul Grigori Ghica și d-nei Elena Schubin, carii au conlucrat la acea întăi reprezentăție”⁷, fără să precizeze în ce a constat conlucrarea fraților Grigorie și Elena Ghica la acel spectacol. În autobiografia sa, în legătură cu evenimentul teatral de la 1816, el spune : „Copiii boierilor Ghica și Sturza au reprezentat mai multe piese în limba română și franceză. Doamnele Șubina, născută Ghica, Agripina Sturza, d. Iacovachi Leon și d. M. Cerchez a mai rămas vii mărturii”⁸. Deci nici de astă dată nu arată ce personaj a interpretat fiecare din aceștia în prima piesă jucată în limba română.

rală a lui Florian, tălmăcită la 1817 și parastisită la 27 aprilie, în casele dumisali vornicului Vasilie Roset”. Aceasta este o copie a traducerii lui Asachi, făcută de Costache Carp, în 1827; altă copie este la Biblioteca Academiei, al cărei text de pe foaia de titlu arată anul stînd a avut loc reprezentația : „Mirtil și Hloe, pastorală a lui Florian, tălmăcită în limba moldovinească la anul 1819, cari s-au parastisit în 27 aprilie 1820 în castle d. logofăt Vasli Rosăt” (N. A. Ursu, *op. cit.*, I, p. 768).

⁵ I. Massoff, *Teatrul românesc*. I, București, Edit. pentru literatură, 1961, p. 76.

⁶ Poezia intitulată : *Pentru ziua aniversală a deschiderii Teatrului Național, în Iași, la 1817* (sic), a fost tipărită în „Gazeta de Moldavia, nr. 27, din 17 apr. 1850, p. 109—110, împreună cu prefața la *Mirtil și Hloe* și cu un comentariu asupra scopului filantropic pentru care s-a publicat piesa : banii adunați din vînzarea celor 1000 de exemplare erau destinați ajutorării sătenilor nevoiași din Țara de Jos, unde blîtuise foamea în acel an. În același scop, la 14 martie ambele trupe de teatru, franceză și română, dăduseră o reprezentație (T. T. Burada, *op. cit.*, II, Iași, 1922, p. 41—42). Apoi, versurile respective au fost incluse în volumul : *Culegere de poezii a lui Gh. Asachi*, ediția a II-a, adăogită, Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1854, cu același titlu și dedicație : „Către prințul Grigori Ghica și d-nei Elena Șubin, carii au conlucrat la acea întăta reprezentăție 1850” și în „*Culegere de poezii a lui Gh. Asachi*” ed. a treia, adăogită, Iași, Tipografia Institutului Albinei române, 1863, p. 80. Pentru toate datele referitoare la poezie vezi : *Gheorghe Asachi, Opere*, I, Ediție critică și prefață [de N.A. Ursu. Edit. Minerva, București 1973, p. 72, unde se recitează : poezia] și p. 650, unde se dau notele editorului și variantele la versuri.

⁷ Vezi nota 6.

⁸ N.A. Ursu, *op. cit.*, II, p. 816.

Cel care a indicat distribuția interpretelor a fost T. T. Burada : „Copiii boierilor Ghica și Sturza au jucat rolurile din această piesă ; aceștia erau : D-na Șubin, născută Ghica, în rolul păstoriței *Hloe*, prințul Ghica în rolul păstorului *Mirtil*, și Costachi Sturza, în rolul lui *Lizis*, închinătorul lui *Amor*”. În notă infra-paginială el comunică de unde deținea informația : „Relațiuni verbale date de Mihalache Corchez. *Vezi și Nuwelele Istorice a României*, de Gheorghe Asachi, Iași, 1867, p. VI”⁹. Mihalache Corchez cum s-a văzut mai sus, a fost luat și de Gh. Asachi drept mărturie, la afirmația lui privitoare la rolul copiilor Ghica și Sturza cu acest prilej.

Prin documentul pe care îl aducem la cunoștință în cele ce urmează, Gh. Asachi însuși confirmă informația dată de Mihalache Corchez lui T. T. Burada și anume că într-adevăr Elena Ghica a fost interpreta păstoriței *Hloe*.

Printre altele „hirtii”, documente ale familiei Ghica¹⁰, am avut plăcută surpriză să aflăm o scrisoare a lui Gheorghe Asachi către aceea care „în pruncie, pe șcenă au reprezentat” pe *Hloe* moldoveană. Epistola este adresată : „Doamnei Elenca Șubin, născută Ghica, la Vaslui”¹¹.

Nu vom discuta conținutul acestui interesant document, deoarece îl reproducem în continuare și îl vom lăsa pe Asachi însuși să se adreseze fostei lui colaboratoare în acea îndrăzneală și patriotică întreprindere din anul 1816.

Să vedem cine a fost această Elenca Șubin, născută Ghica, prima interpretă a unui personaj feminin în cea dintâi piesă jucată în limba română.

Elena, sau Elenca, a fost fiica lui Alexandru Ghica, mare logofăt, născut înainte de 1785, și a Ruxandei, fiica lui Sturza logofăt, iar Alexandru, tatăl ei, era fiul lui Costache Ghica (1740—1818 febr. 18) proprietarul moșiei tirgului Vaslui, acela care, la 1816, a pus la dispoziția lui Gh. Asachi casele sale din Iași pentru a organiza spectacolul. În acest mod el a patronat inițiativa lui Asachi și i-a acordat acestuia încrederea de care — ca la orice început — avea nevoie. Lui i s-au alăturat apoi mitropolitul cărturar Veniamin și unii boieri patrioți. La moartea lui Costache Ghica, moșia tirgului Vaslui a revenit fiului Alexandru. Alexandru Ghica, în urma căsătoriei cu Ruxanda a avut trei copii : Alexandru, mort mic, Elona și alt Alexandru, ajuns domnitor al Moldovei între anii 1849—1853 și 1854—1856¹².

Dacă luăm în considerație faptul că *Hloe* era o păstoriță de 12 ani și că interpreta ei trebuia să fi avut această vîrstă, sau în jur de 12 ani, la 1816, înseamnă că Elena s-a născut în preajma anului 1804¹³. În 1825 ea s-a căsătorit¹⁴ cu un ofițer rus — Pavel Petrovici Șubin — și prin foaia de zestre i s-a dat moșia tirgului Vaslui, pe care, prin testament, a lăsat-o copiilor ei¹⁵. Nu știm cînd a murit, dar la 21 martie 1883 și-a făcut testamentul. În orice caz, la 21 iunie 1891 era decedată, deoarece, la această dată, moștenitorii ei direcți vindeau Verei Mavrocordat, căsătorită, la 27 mai 1891, cu Alexandru Gh. A. Mavrocordat, moșia Vaslui, cu toate pădurile, acaretele, clădirile, curtea boierească, parcul etc¹⁶.

⁹ T. T. Burada, *op. cit.*, I, p. 99. În prefața volumului este autobiografia lui Asachi în care cum se vede mai sus nu se arată distribuția interpretelor.

¹⁰ Arh. St. București, Documente istorice, pachet MCDLXXIX, conținînd 59 de unități arhivistice.

¹¹ *Ibidem*, doc. 46. Scrisoarea nu are dată, dar pentru că prin ea Asachi închina Elenca Șubin piesa *Mirtil și Hloe* tipărită după cum se știe la 1850, o datăm cu anul 1850.

¹² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XV (Vasluiul), Iași, 1926, p. XLV—XLVII.

¹³ Ceea ce înseamnă că părinții ei s-au căsătorit mai înainte de anul presupus de către Gh. Ghibănescu : „prin 1805”.

¹⁴ Gh. Ghibănescu *op. cit.*, p. XVIII.

¹⁵ La rîndul lui, domnul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, la 20 oct. 1850 dăruia surorii sale, Elenca Șubin, 215 sălașe de țigani formate din 1026 suflete (Arh. St. București, Documente istorice, MCDLXXIX/60).

¹⁶ *Ibidem*, MCDLXXIX/58.

Din căsătoria ei cu Pavel Şubin a avut mai mulți copii¹⁷, pe care îi cunoaştem din actul de vânzare mai sus amintit¹⁸.

Elenca Ghica a fost deci prima interpretă a unui rol în întâia piesă jucată pe scena ieşeană în limba română, predecesoarea unei pleiade de artiști care au ridicat arta dramatică românească pe înaltele culmi ale interpretării artistice.

MARCEL D. CIUCĂ

(1850). Scrisoarea lui Gheorghe Asachi către Elenca Şubin, născută Ghica prin care îi dedică tipărirea piesei „Mirtii și Hloe”.

Doamna mea,

O veche datorie literară m-au îndemnat a da la lumină pastorală „Mirtii și Hloe”, cea întâie piesă ce românește s-au reprezentat. Cui altui cuvine-să a o închina, de nu Hloeii moldo-vene, carea, în corsul vieții, plinește virtuțile casnice ce cu atâta grație, în pruncie, pe ștenă au reprezentat? Fericindu-vă că muza v-au fost ales a deschide în cercul familiar cariera literaturii dramatice, vă rogu a primi acest al ei product, ca un mic semn a prețuirii și a simpatiei ce pe totdeauna vă păstrează al Domniilor Voastre plecat șerbu,

Gh. Asachi.

Soția me vă înfășoșază a ei complimente și se recheamă la binevoitoare aducere aminte de asomonea și a mole salutări onor familii.

Doamnei Elenca Şubin, născută Ghica, la Vaslui¹⁹.

¹⁷ La 26 mai 1841, Pavel Şubin avea pașaport să neargă în Basarabia împreună cu fii săi — Alexandru și Pavel (Ibidem, MCDLXXIX/39).

¹⁸ Ca moștenitori direcți ai ei erau :

— Elenca — măritată la 1856 mai 6 cu Iancu Ioan Cantacuzino (Ibidem, MCDLXXIX/52), iar la 1891 era recăsătorită Hoffman ;

— Olga — căsătorită Hrisoverghi, probabil decedată la 1891 deoarece ca moștenitoare vine fiica ei, Maria, căsătorită cu avocatul Al. Hinna ;

— Olimpia, căsătorită Ventura, la moștenire vine fiul ei Eugeniu ;

— Cathia, căsătorită Rîsu și decedată în urma mamei sale, anterior anului 1891, supusă elenă, domiciliată în Vaslui, la moștenire vine fiica ei, Lucia ;

— Natalia, căsătorită cu Alex. Mano domiciliat în comuna Gumești, jud. Teleorman, la moștenire vine fiul ei, Trasibul, supus elen, locotenent la armata greacă, domiciliat la Atena ;

— Alexandru, decedat înainte de 1891, când avea copiii majori, supuși ruși, pe : Victor Şubin, consilier de curte : Nicanor Şubin, magistrat în Baku : Elena Alexandrovna Voronțov, din Pința, guvernământul Minsk, soție lui Dimitrie Dimitrievici Voronțov ; Varvara Alexandrovna Şubin, din satul Alexeevici, jud. Romanov Borisovski ; Sofia Vlasiev care avea o fiică minoră, pe Maria.

La moștenire mai vin două persoane — Ecaterina Hoffman, din Vaslui, soția lui Carl Hoffman și Olga Aslan, soția lui Edgard Aslan din comuna Valea Rea, jud. Vaslui, care nu știm ce grad de rudenie avea cu Elenca. Din actul de vânzare al țirgului Vaslui reiese și faptul că pînă la 1891, acel fiu Pavel, menționat la 1841, decedase, deoarece el nu este menționat între moștenitori.

¹⁹ Arh. St. București, Documente istorice, MCDLXXIX/46.

